

Kırsal Mimari Araştırmaları: Boğazlıyan/Yozgat

Rural Architectural Analysis; Boğazlıyan/Yozgat

Merve GÜLER¹

ÖNE ÇIKANLAN	- Yozgat ili geleneksel konut mimarisi örnek yapı üzerinden incelenmiştir. - Anadolu'da kırsal mimarinin korunması üzerine Boğazlıyan ilçesinde örnek konut analizi yapılmıştır. - Geleneksel konut örneğinde mimari detaylar incelenmiştir.
HIGHLIGHTS	- The traditional housing architecture of Yozgat province was analysed through a sample building. - On the preservation of rural architecture in Anatolia, a sample house was analysed in Boğazlıyan district - Architectural details were analysed in the example of a traditional house.
ÖZ	Kırsal mimari, bulunduğu coğrafyanın iklimine, malzemesine, sosyal yaşamına ve geçim kaynaklarına göre şekillenmekte ve bölgenin geleneksel dokusunu yansıtmaktadır. Sanayileşme ve eğitim olanakları gibi nedenlerle yaşam koşullarının değişmesiyle beraber, kırsaldan kente göç yaşanmakta ve geleneksel mimari yok olma tehlikesi taşımaktadır. Kırsal mimarinin korunması ve mimari mirasımızın sürdürülebilirliğinin sağlanması adına bu çalışmada Yozgat ili Boğazlıyan ilçesindeki geleneksel yapılar incelenmiştir. Boğazlıyan ilçesi kurulduğu dönemden bu yana farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yaparak bu medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Boğazlıyan kent merkezinde bulunan geleneksel mimari örnekleri bu bağlamda değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı yerleşim dokusunu incelemek ve tek yapı özelinde belgeleme ve çizim çalışmalarını gerçekleştirmektir. İncelenen yapı; plan tipi, yapım tekniği ve malzeme ile cephe özellikleri yönünden ele alınmıştır. Analiz sonuçları çizimler ve görsel materyallerle desteklenmiştir. Mimari kimliğimizin sürdürülebilirliği, miraslarımızın korunarak gelecek nesillere aktarılmasıyla mümkündür. Bu çalışma ile bölgedeki geleneksel konut mimarisinin önemi ve korunmasına dair farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca yapılan belgeleme çalışmaları ile sonraki inceleme ve araştırmalara kaynak oluşturulması hedeflenmiştir.
Koruma, Kırsal Mimari, Geleneksel Konut, Boğazlıyan	
ABSTRACT	Rural architecture is shaped according to the climate, materials, social life and livelihoods of the geography and reflects the traditional texture of the region. With the change in living conditions due to reasons such as industrialisation and educational opportunities, there is migration from rural to urban areas and traditional architecture is in danger of extinction. In order to protect rural architecture and to ensure the sustainability of our architectural heritage, traditional buildings in Boğazlıyan district of Yozgat province were examined in this study. Boğazlıyan district has been home to different cultures and civilisations since its establishment and bears the traces of these civilisations. Traditional architectural examples in Boğazlıyan city centre were evaluated in this context. The aim of the study is to examine the settlement texture and to carry out documentation and drawing studies specific to a single building. The analysed building was analysed in terms of plan type, construction technique, material and façade features. The results of the analysis are supported by drawings and visual materials. The sustainability of our architectural identity is possible by preserving and transferring our heritage to future generations. With this study, it is aimed to raise awareness about the importance and protection of traditional residential architecture in the region. In addition, with the documentation studies, it is aimed to create a source for further examinations and researches.
Conservation, Rural Architecture, Traditional Architecture, Boğazlıyan	
Atf (Citation): Güler, M. (2025). Kırsal mimari araştırmaları: Boğazlıyan/Yozgat, <i>Urban 21 Journal</i> , 3(1), 51-63	

¹ (Sorumlu Yazar) Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Boğazlıyan MYO, merve.guler@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7271-7524

Giriş

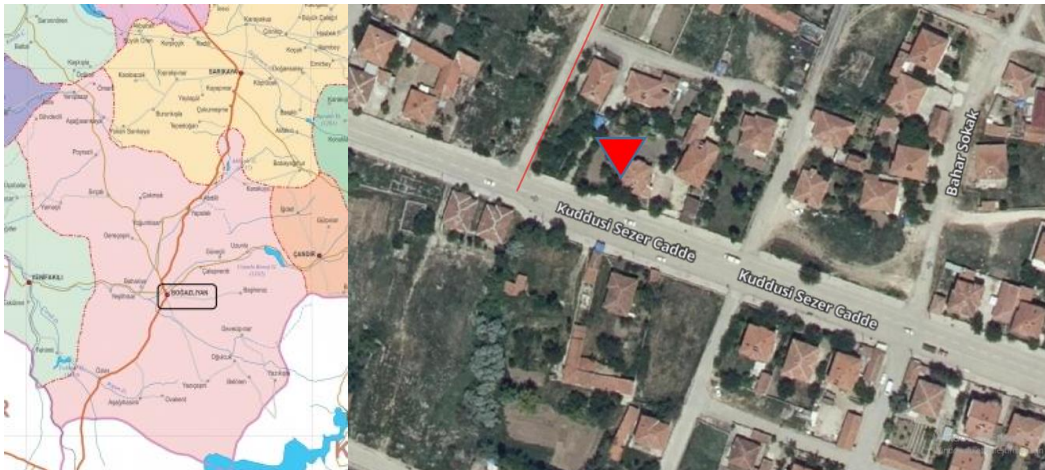
Kırsal mimari, bulunduğu bölgenin genel özelliklerini yansıtan, kültürel kimliğine göre şekillenmiş yapı örnekleridir. Bölgenin coğrafi özellikleri, yapıda kullanılan malzeme ve tekniğin belirlenmesini etkileyen faktörlerindendir. Çevrede bulunan ahşap, kerpiç, taş gibi doğal malzemelerle geleneksel yöntemler kullanılarak inşa edilen bu yapılar; karbon ayak izini minimize ederek sürdürülebilir tasarım yaklaşımlarını desteklemektedir. Sürdürülebilir mimari, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları bir arada ele alarak, doğal kaynakların korunmasını ve gelecekteki nesillere aktarılmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda kırsal mimari, sürdürülebilirlik ilkesini benimseyen önemli bir yapı tasarım türü olarak öne çıkmaktadır. Kırsal mimari; yerel malzeme kullanımı, doğal iklim koşullarına uygun tasarımlar ve yerel halkın geleneksel bilgi birikimiyle şekillenen bir yapıdır. Bu yapılar, çevreye zarar vermeyen ve doğayla uyumlu çözümler sunarak sürdürülebilir bir yaşam alanı oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

Kırsal alanlardaki geleneksel mimari anlayışlar, uzun yıllar boyunca yerel koşullara ve çevresel faktörlere göre evrilmiştir. Özellikle yerel iklim, toprak yapısı ve doğal kaynakların varlığı, mimarinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu tür yapılar, genellikle doğal havalandırma, ısı yalıtımı, güneş enerjisi kullanımına olanak tanır ve bu sayede enerji verimliliğini artırır. Ayrıca, yerel halkın ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanarak kültürel değerlerin korunmasına da yardımcı olurlar. Bu yönleriyle kırsal mimari, çevreye duyarlı bir yaşam biçiminin sürdürülebilir bir örneği olarak kabul edilebilir. Günümüzde, kırsal alanlarda sürdürülebilir mimarlık uygulamaları, modern inşaat yöntemleriyle harmanlanmaya başlamıştır. Bu süreçte, yenilikçi malzemeler ve teknolojiler kullanılarak hem çevresel etkiler minimize edilmekte hem de yerel kaynaklardan maksimum fayda sağlanmaktadır. Örneğin, geri dönüştürülmüş malzemelerin kullanımı, suyun verimli bir şekilde yönetilmesi ve enerji tasarrufu sağlayan sistemlerin entegrasyonu, kırsal mimarinin sürdürülebilirliğini pekiştiren unsurlar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, bu tür uygulamaların başarılı olabilmesi için yerel yönetimlerin ve toplumların bilinçli bir şekilde destek vermesi gerekmektedir.

Kırsal mimari ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişki, doğal kaynakların korunmasından yerel kültürlerin yaşatılmasına kadar geniş bir yelpazede önemli faydalar sağlamaktadır. Ancak, bu alandaki uygulamaların yaygınlaşması ve daha etkin hale gelmesi için, eğitim, politika ve teknoloji alanlarında atılacak adımlar büyük bir önem taşımaktadır. Kırsal mimarinin sürdürülebilirlik anlayışıyla yeniden şekillendirilmesi, çevre dostu, kültürel olarak zengin ve ekonomik açıdan verimli yaşam alanlarının oluşturulmasına olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda çalışma, Yozgat ili Boğazlıyan ilçesinde kırsal mimari araştırılmış ve örnek bir yapının incelemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı, kırsal mimari örneğinin malzeme, yapım tekniğı, plan tipi ve cephe özelliklerinin incelenerek literatüre katkı sağlamaktır.

Literatür incelendiğinde Anadolu’da geleneksel konut üzerine pek çok araştırma yapıldığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak: “Yeniden İşlevlendirilen Bir Geleneksel Konut: Tokat Vasfi Süsoy Evi” (Akın vd., 2018), “Gesi Vadisi Üzerinden Kültürel Sürekliliğinin Belgelenmesi ve Değerlendirilmesi: Kayseri, Mancusun (Yeşilyurt) Mahallesi” (Elagöz vd., 2018), “Artvin-Şavşat Kırsal Mimarisinin Özgün Bir Örneği: Zurabet Evi” (Göçmen ve Mazlum, 2011), “Geleneksel Kayseri Evlerinde Süsleme” (Tali, 2010), “Tokat’ta Bir Konut Örneği; Madımağın Celal’in Evi” (Akın ve Hanoğlu, 2014), “Tokat Geleneksel Konut Mimarisinde İç Mekân Alçı Süslemeleri” (Akın ve Hanoğlu, 2013). Yozgat ili Boğazlıyan ilçesine dair literatürde boşluk olduğu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında bölgenin kırsal mimari mirası araştırılmış ve geleneksel konut örnekleri incelenmiştir. Belirlenen tek yapı ölçeğinde alan çalışması yapılarak malzeme kullanımı, yapım tekniği, plan tipi ve mimari elemanlar detaylı olarak incelenmiştir. Bu incelemeler yapının rölövesine yönelik çizimler ile desteklenmiştir. Geleneksel konut örneğinin belgelenmesiyle kültürel kimliğimizin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Şekil 1. Boğazlıyan İlçesi içinde incelenen yapının konumu

Kaynak: (Map data ©2019 Google; 24.01.2025)

Çalışma kapsamında incelenen yapı örneği Yozgat ili, Boğazlıyan ilçesi Kaymakam Kemal Bey Mahallesi Damla Sokak’ta bulunmaktadır (Şekil 1). Geleneksel yapı örneğinin bulunduğu çevrede geneli tek katlı ve kerpiç yığma yapılar yer almaktadır. Çevrede bulunan yapıların kimisi terk edilmiş harap durumdadır.

1. Kavramsal çerçeve

Konut olgusu, insanlık tarihinin en erken dönemlerinden günümüze kadar sürekliliğini koruyan bir kavramdır. Başlangıçta barınma, korunma ve bireylerin güvenliğinin temin edilmesi amacıyla inşa edilen yapılar, zamanla çok çeşitli işlevler üstlenmiş ve evrimleşmiştir. Konutlar, coğrafi koşullar, çevresel faktörler, kültürel inançlar, toplumsal yapı ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda farklı biçim ve düzenlemelerle ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik, her bir bölge ve

toplumu karakterize eden özgün geleneksel konut tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Batur, 2007). Geleneksel konut anlayışının evrimi, bir dizi etkenin kesişiminde şekillenmiştir. Anadolu, tarihsel süreçte farklı medeniyetlerin varlık gösterdiği bir coğrafya olarak bu uygarlıkların kültürel ve dini gelenekleri, konut tasarım anlayışının gelişmesinde kritik bir rol oynamıştır (Eravşar, 2004). Bunun yanı sıra, coğrafi faktörler, iklimsel özellikler, arazi yapısı ve yerel kaynaklar, toplumların tarihsel gelişimlerini sürekli olarak etkilemiş ve yönlendirmiştir. Anadolu'daki konutlar, genellikle Anadolu Evi, Osmanlı Evi veya Türk Evi olarak adlandırılmakta olup, bu yapılar üzerinde belirleyici etkiler arasında kültürel çevre, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri mimari anlayış, tarihsel olaylar ve dini perspektifler önemli bir yer tutmaktadır.

Geleneksel Türk Evi, Türk halkının yaşam biçimi ve geleneklerine uygun şekilde tasarlanmış ve planlanmış bir konut türüdür. Yüzyıllar boyunca Türk halkının çeşitli ihtiyaçlarını karşılamıştır (Kuban, 1976). Zamanla, bölgesel farklılıklar ve malzeme çeşitliliği nedeniyle konut türleri gelişmiş, değişik bölgelerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bu çeşitliliğin ana kaynağı, bölgelere özgü malzeme kullanımı ve yerel geleneklerdir. Türk evi, iklim koşulları, kullanılan malzemeler ve yerel geleneklere göre farklı tiplerde inşa edilse de bazı ortak özelliklere sahiptir bunların başında ise evin planı yer alır (Hasol, 2008). Coğrafi olarak uzak bölgelerde yapılan evlerde bile, planın temel hatları çoğu zaman birbirine benzerlik gösterir (Eldem, 1954).

Geleneksel mimari örnekleri bulundukları bölgenin coğrafi ve kültürel özelliklerine göre biçimlenmektedir. İklim özellikleri, jeolojik konum, malzeme ve yapım tekniklerini etkilemektedir. Bu kapsamda bölgenin kültürel özelliklerine göre yapı tipleri, cephe özellikleri ve kullanım amacı farklılık gösterebilmektedir. Kırsal bölgelerdeki evler, barınma gereksinimlerini karşılamak amacıyla uzun bir zaman diliminde şekillenmiş ve deneyimlerle olgunlaşmıştır. Yerel yaşam tarzı, doğanın sunduğu imkanlar ve geleneksel toplum yapısının sosyokültürel özelliklerini yansıtan bu evler, kullanılan malzemeler ve inşa yöntemlerindeki çeşitliliklerle biçimlenmiş ve geleneksel bir mimari tarz oluşturmuştur (Akgün, 2013). Geleneksel konut mimarisinin korunması da anıt eserler ve tarihi alanlar kadar büyük önem taşımaktadır. Kırsal mimarinin korunması ve sürdürülebilirliğine dair yapılan arşiv ve belgeleme çalışmalarının yürütülmesi ve desteklenmesi gerekmektedir (Eres,2006).

Geleneksel Türk evleri, Türk halkının kültürel mirasının önemli bir parçasıdır ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait izler taşır. Bu evler hem estetik hem de fonksiyonel özellikleriyle dikkat çekmektedir. Türk evlerinin yapısal özellikleri, yerel iklim koşulları, sosyal yapılar ve kültürel geleneklerle şekillenmiştir. Genellikle taş, ahşap ve tuğla gibi malzemelerle inşa edilmiştir. Evlerin mimarisi, bulunduğu coğrafyaya ve iklim koşullarına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, Karadeniz Bölgesi'ndeki evlerde ahşap kullanımı yaygınlaşmışken, İç Anadolu Bölgesi'nde taş yapılar daha fazla tercih edilmiştir. Evlerin dış cephesinde genellikle sade bir görünüm hakimdir. Ancak iç mekânlarda, özellikle odaların tavan ve dolaplarında zengin süslemeler ve geleneksel motifler görülmektedir. Geleneksel Türk evlerinin iç

mekânları, toplumun sosyal yapısını yansıtır. Evler genellikle bir avlu etrafında dizilmiş odalardan oluşur. Bu avlular hem aile içi yaşamı hem de misafir kabulünü kolaylaştıran önemli alanlardır. İç, dış, orta sofalı ve sofasız plan tipi olmak üzere farklı uygulamalar görülmektedir (Kuban, 1995).

Anadolu'daki sivil mimari örnekleri dönemin ve bölgenin el işçiliğine dair izler taşımaktadır. Ahşap işçiliği ve taş oymacılığı, Türk evlerinin estetik açıdan en dikkat çeken yönlerindendir. İslam kültürünün etkisiyle, duvarlarda genellikle geometrik şekiller ve bitkisel motifler tercih edilmektedir (Bektaş, 1996). Geleneksel Türk evleri, iklim koşullarına uygun olarak inşa edilmiştir. Özellikle yaz aylarında iç mekânların serin tutulması için geniş avlular, teraslar ve yüksek tavanlar kullanılmıştır. Kış aylarında ise odaların sıcak tutulması amacıyla iç mekânlarda büyük şömineler ve odun sobaları bulunmaktadır. Ayrıca bulunduğu bölgeye, iklim yapısına göre duvar kalınlıkları ve kullanılan malzemeler de farklılık göstermektedir. Evlerin tasarımında, işlevsellik, estetik ve sosyal yapının uyumu büyük bir önem taşımaktadır. Bu evler, zaman içinde pek çok yenilik ve değişim yaşamış olsa da kökenlerinden gelen geleneksel öğeleri ve tasarım anlayışlarını korumaya devam etmektedirler.

2. Boğazlıyan kırsal yerleşim özellikleri

Boğazlıyan ilçesi, Yozgat il merkezinin güneydoğusunda yer almakta olup, denizden yüksekliği yaklaşık 1.066 metre olarak kaydedilmiştir. İlçe, karasal iklimin etkisi altında olup, sıcak ve kuru yazlar ile soğuk ve karlı kışlarla öne çıkmaktadır. Bu iklim koşulları, tarımsal faaliyetler ve yerleşim düzeni üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. İlçede ekonomik faaliyetler ağırlıklı olarak tarıma dayalıdır. Ayrıca, hayvancılık da önemli bir geçim kaynağı olup, küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygındır. Boğazlıyan, tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler ve Kapadokya Krallığı gibi uygarlıkların izlerini taşımaktadır. M.S. 1. yüzyılda Roma egemenliğine giren ilçe, daha sonra Bizans ve Danişmentliler'in kontrolüne geçmiştir. Boğazlıyan ilçesiyle birlikte Yoğunhisar, İğdeli, Bektaşlı, Devecipınar, Çalapverdi ve Yazıkışla gibi çevre köylerdeki höyükler incelendiğinde, bu bölgenin Hitit uygarlığı döneminde bir yerleşim merkezi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Köse, 1994).

Yozgat ilinin güneyinde yer alan ve ekonomisi tarım ve hayvancılıkla şekillenen ilçede genel olarak yarı kurak karasal iklimin hâkim olduğu ve düz bir arazi yapısına sahip olduğu gözlemlenmektedir. İlçe merkezinde yapı düzeni ve yollar planlı bir şekilde gelişmiş olsa da mahallelerdeki ara sokaklarda organik yol dokusu korunmaktadır. İlçe genelinde, sayıları giderek azalan geleneksel konut mimarisi örneklerinden bazıları harabe hâlinde olup, kullanılamaz durumdadır; ancak bir kısmında hâlâ yaşam devam etmektedir.

Geleneksel konut örnekleri, yapıldıkları dönemden günümüze kadar bulundukları bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Anadolu'daki geleneksel konut

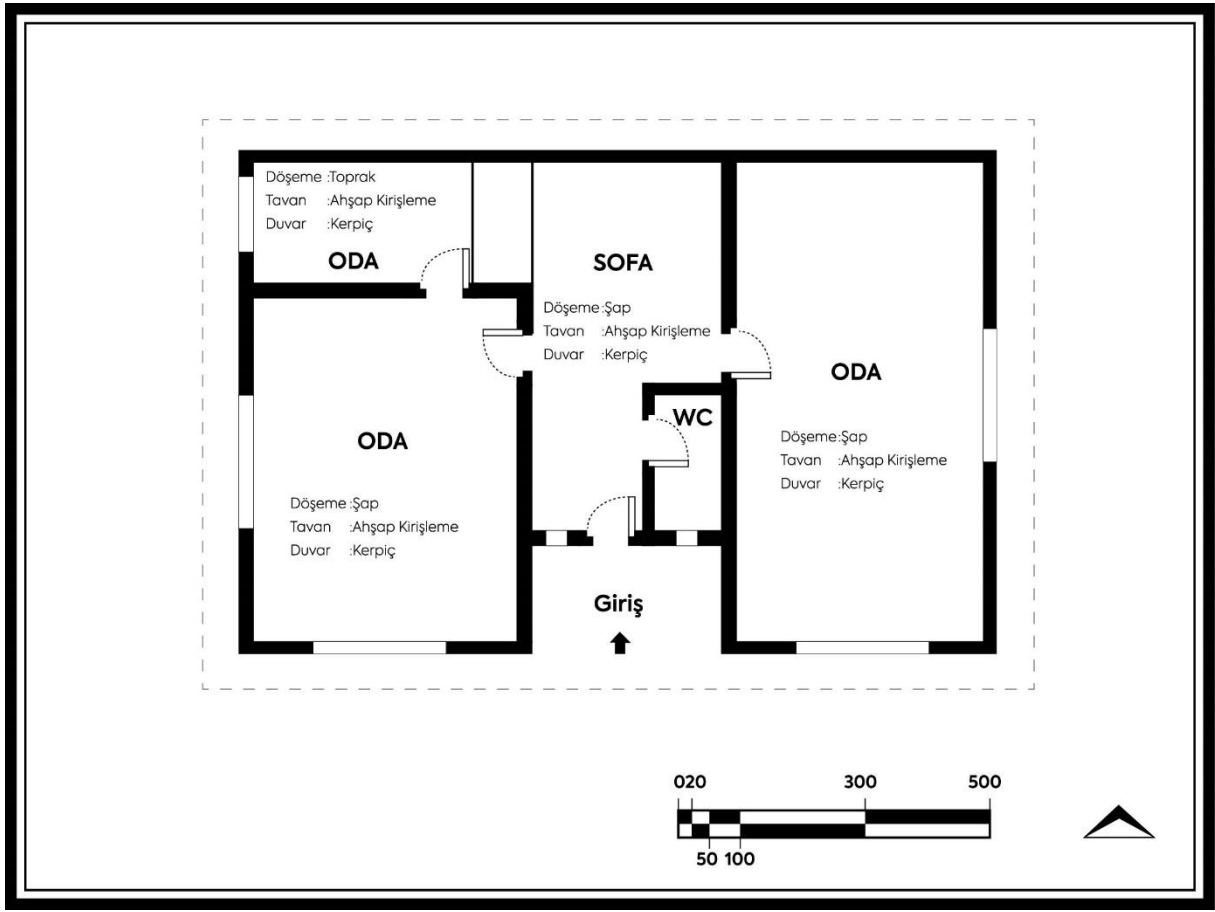
mimarisi, geçmişten günümüze birçok farklı medeniyetin izlerini taşımakta olup, dönemin sosyal yapısı ve yaşam biçimi hakkında bilgi sunmaktadır (Ballice, 2004). İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Boğazlıyan, Yozgat ilinin güneyinde bulunan, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan bir ilçedir. İlçede yerleşim alanları genel olarak merkez çevresinde gelişmiş olup, bölge genelinde düz bir arazi yapısı görülmektedir. Merkez çevresindeki ekonomik gelişmeler ve nüfus artışıyla birlikte betonarme yapılar artmış olsa da ilçede geleneksel konut örnekleri de varlıklarını sürdürmektedir. Bu yapılar genellikle kerpiç, ahşap ve taş malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir. Konutlar tek veya iki katlı olup, büyük bir kısmı günümüzde yaşam alanı olarak kullanılmamaktadır.

Boğazlıyan'daki geleneksel mimari yapılar arasında, iç ve orta sofalı plan tiplerinin yaygın olduğu, bunun yanı sıra dış sofalı planların da bulunduğu gözlemlenmiştir. Yapılarda genellikle kerpiç, taş ve ahşap gibi doğal malzemeler kullanıldığı gözlemlenmiştir. Konutlar genelde tek veya iki katlı olup, kerpiç duvarların üzeri toprak dam örtüsüyle kapatılmıştır. Toprağın bakım gerektirmesi nedeniyle, zamanla bu evlerin üzerleri çatıyla örtülmüştür. Konutların çoğunda, taş temel duvarlarının ardından kerpiç duvarlar yükselmiş, bazı evlerde ise temelden başlayıp yapının sonuna kadar taş duvarlar devam etmiştir. Genellikle tek veya iki katlı olan bu yapılar, alt katlarında ahır ya da kiler gibi mekânlar barındırırken, üst katlar yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Bölge iklimine bağlı olarak yaz aylarında yaşam çoğunlukla bahçede ve iç avluda geçerken, kışın daha çok üst katlar kullanılmaktadır. Zemin katlar genellikle kagir malzemeyle inşa edilmişken, üst katlarda kerpiç dolgulu ahşap karkas sistemler kullanılmıştır. Çatı yapıları ise alaturka kiremit kullanılarak kırma çatı şeklindedir. İlçedeki geleneksel konut örneklerinin birçoğu günümüzde kullanılmamaktadır; ancak yaşamın devam ettiği bazı örnekler de bulunmaktadır.

3. Boğazlıyan geleneksel yapı örneğinin incelenmesi

Boğazlıyan Yenidoğan Mahallesi' Kuddusi Sezer Caddesi'nde bulunan yapı günümüzde konut işlevini yitirmiş ve harabe durumundadır. Güney ve doğu yönünde bahçeyle çevirili yapının girişi de güney cephede cadde üzerindedir (Şekil 2). Yığma yapım tekniğiyle inşa edilen tek katlı yapıda su basman seviyesine kadar moloz taş üzeri kerpiç malzeme kullanılmıştır. Yapı üç cepheden bahçesiyle çevrelenmiştir. Kerpiç duvar üzerindeki cephe boyalarında aşınma ve doku kayıpları ve bakımsızlık sebebiyle yapı genelindeki duvarlarda çatlak ve hasarlar mevcuttur.

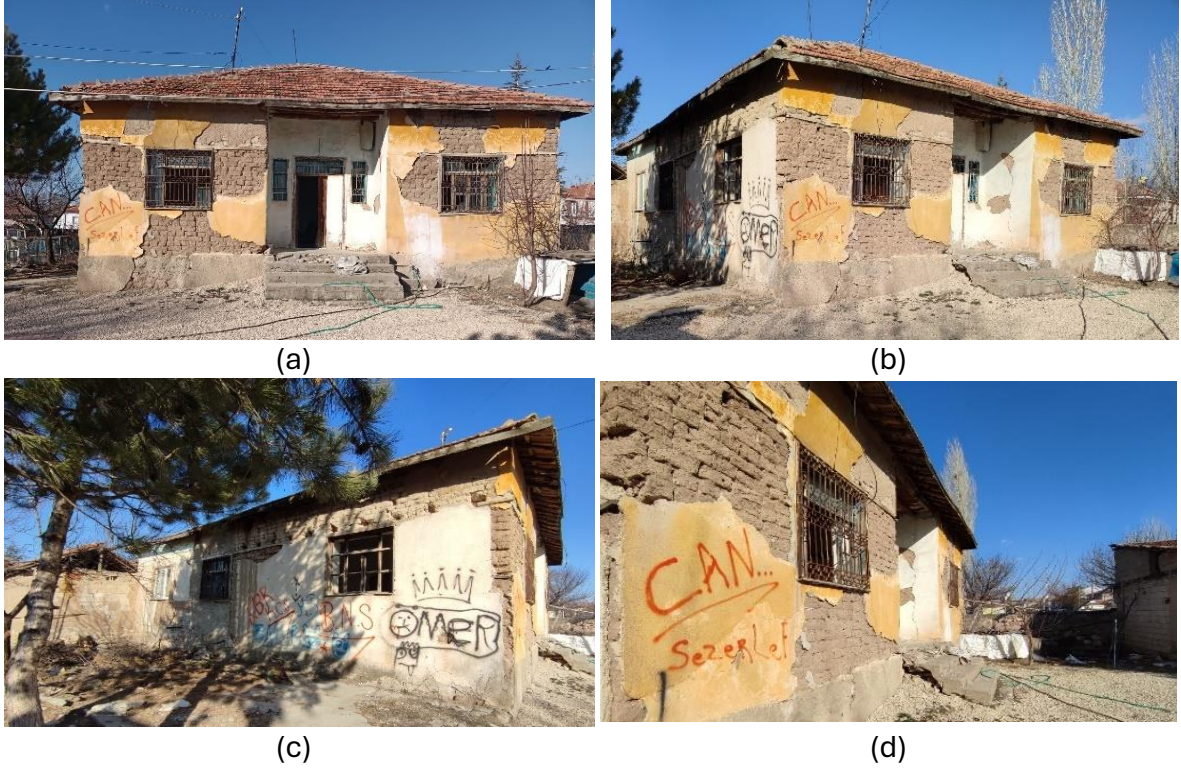
Şekil 2. Yapı Plan Çizimi

Yapı, iç sofalı plan tipine sahip ve odalar sağda ve solda konumlandırılmıştır (Şekil 2). Girişte ıslak hacim ve eskiden mutfak olarak kullanılan sofa alanıyla beraber odalara geçiş sağlanmaktadır. Odalardan birinde ise banyo bulunmaktadır. Geleneksel olarak iç sofalı evler, yaşam alanı olarak kullanılan sofa bölümünde doğrudan erişilebilen yatak odaları, mutfak ve diğer hizmet alanlarıyla çevrilidir. Bu yapının en önemli avantajı, aile üyelerinin ve misafirlerin merkezi bir noktada toplanarak sosyalleşmenin kolaylaştığı bir alan oluşturması olarak yorumlanabilmektedir.

İç sofalı plan tipi, köy evlerinden şehir içindeki geleneksel konutlara kadar geniş bir yelpazede kullanılmıştır. Bu plan tipin gelişimi, zamanla sosyokültürel değişimlere paralel olarak bazı başkalaşimler geçirmiş olsa da temel prensipleri korunmuştur. Özellikle, yerel iklim koşullarına ve geleneksel yaşam tarzına uygun olarak tasarlanmış olan bu evlerde, iç mekân düzeni, doğal ışık alımını en uygun hale getirmek ve iç mekânın havadar kalmasını sağlamak amacıyla dikkatle planlanmıştır (Kuban, 1995). Günümüzde, iç sofalı plan tipinin yerini modern ve daha fonksiyonel planlara bırakmış olsa da bu yapı tipi, geleneksel Türk ev mimarisinin önemli bir parçası olarak hem estetik hem de kültürel açıdan değerini korumaktadır. İncelenen yapı örneğinde de sofa alanı giriş kapısı yanındaki aydınlatma pencerelerinden ışık almakta olup odalara bağlantılar bu alandan sağlanmaktadır.

Şekil 3. İncelenen konut yapısının cephe fotoğrafları

Kaynak: (Kişisel arşiv)

Kırsal mimaride, özellikle geleneksel evlerde kullanılan kapı ve pencerelerde ahşap doğrama kullanımı hem estetik hem de işlevsel açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Ahşap doğrama, yapısal dayanıklılığı ve el işçiliği ile öne çıkarken, aynı zamanda kırsal yaşam tarzının doğayla olan yakın ilişkisini simgeleyen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu tür yapılar, yerel iklim koşulları ve ekonomik şartlar göz önünde bulundurularak, yerel malzemelerle tasarlanmıştır. Ahşap, bu bağlamda, doğal ortamda bulunan ağaçlardan elde edilen malzeme ile hem işlevsel hem de görsel bir anlam taşır(Bektaş,1996).

Kapı ve pencere doğramaları genellikle el işçiliğiyle yapılmakta ve her biri yerel geleneklere göre şekillenmektedir. Ahşap doğrama, özellikle geleneksel Türk evlerinde önemli bir unsur olup, ahşap işçiliğinin detaylı ve zarif örneklerini sunmaktadır. Özellikle pencere doğramalarında, geniş ve derin pencerelerle iç mekâna doğal ışık girmesi sağlanırken, ahşap malzeme ısı yalıtımını destekleyerek mekânların ısıl konforunu arttırmaktadır. Şekil 4'te görüldüğü üzere yapıda kullanılan kapı ve pencere doğramalarında da ahşap malzeme kullanılmış olup süslemeden uzak yalın bir uygulama yapılmıştır. Bakımsız ve iklim şartları sebebiyle doğramalarda hasarlar ve doku kayıpları mevcuttur.

Anadolu'da geleneksel konut mimarisi örneklerinde kapılar ise genellikle ahşap malzemeden yapılmakta ve dekoratif öğeler içermektedir. Kapılar, geleneksel kırsal mimarinin fonksiyonel bir parçası olmanın ötesinde, aynı zamanda iç mekânın karakterini belirleyen birer sanat eseri gibi işlenmektedir. Kırsal mimaride kapıların ve pencerelerin kullanımı, sadece pratik bir

ihyaattan öte, kültürel bir ifade biçimi de oluşturmaktadır. Konut sahibinin maddi imkânları, zevkleri ve dönemin, bölgenin mimari üslubu hakkında bilgiler vermektedir. İncelenen yapı örneğinde iç mekânda tek kanatlı ve dış mekânda çift kanatlı kapıları, seren ve kuşaklarla desteklenmiş pencerelerle uyumlu mavi renkte boyanmıştır. Kapılar mahremiyeti korumak adına içe açılır şekilde uygulanmıştır. Terk edilmiş yapının kapıları da hasarlı durumdadır (Şekil 4).

Kırsal mimaride iç mekânda yer alan ahşap dolaplar hem depolama amacıyla kullanılmakta hem de yaşam alanlarına özgün bir değer katmaktadır. Ahşap dolaplar, genellikle sade ancak işlevsel şekilde tasarlanmış olup, çoğunlukla el yapımı olmaktadır. Bu dolaplar, kırsal yaşamın ihtiyaçlarına göre şekillenmekte ve genellikle yerel marangozlar tarafından yapılmaktadır. Günümüzde sayıca oldukça az olsa da hala el işçiliğiyle uygulama yapılmaktadır. Boğazlıyan sivil mimarisi örneğinde odada bulunan ahşap dolap çift bölmeli ve iki kemerlidir. Depolama ve sergileme alanı olarak kullanım amacıyla yapılmıştır. Yapı genelinde kullanılan ahşap malzemeler gibi bakımsızlık sebebiyle yıpranmış durumdadır (Şekil 4).

Şekil 4. Konut yapısının iç mekânından görselleri

Kaynak: (Kişisel arşiv)

Ahşap dolaplar ve doğramaların kullanımı, kırsal mimarinin sürdürülebilirliğine de katkıda bulunmaktadır. Yerel malzemelerin kullanımı, taşıma maliyetlerini düşürmekte ve yapının çevreye olan etkisini minimize etmektedir. Bu unsurlar, kırsal mimarinin geleneksel ve doğayla uyumlu yapısını pekiştirmektedir. Bölgenin yerel malzemesinin ve el işçiliğinin kullanımı sürdürülebilir mimari ve doğal, geri dönüşümlü malzeme kullanımı açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen yapı örneğinde tavan uygulamaları Anadolu'daki süslemeli tavanlardan farklı olarak sade ahşap kirişleme sistemiyle yapılmıştır. Aşağıda yer alan Şekil 4'te görüldüğü üzere giriş kapısı üzerinde bulunan çatı altında da aynı uygulama yapılmış olup eşit aralıklı boyuna kirişler yerleştirilmiştir.

Şekil 5. Ahşap kirişleme tavan detay fotoğrafları

(a)

(b)

Kaynak: (Kişisel arşiv)

Yukarıdaki Şekil 3, 4 ve 5'te yer alan yapı tipolojisi genel olarak incelendiğinde çevresel faktörler ve bakımsızlık gibi nedenlerle duvarlar, pencere ve kapı doğramaları, çatı iskeleti ve döşemelerde hasarlar ve doku kayıpları mevcuttur. Bölge genelinde olduğu gibi kerpiç malzeme üzeri sıva uygulaması yapılan yapının iç ve dış cephelerinde sıva atıkları ve çatlaklar görülmektedir. Kapı ve pencerelerde ahşap malzeme kullanılmış olup süsleme ve üslup açısından oldukça sade bir uygulama yapılmıştır. Kapı üzeri aydınlatma penceresinde bitkisel motifli demir parmaklıklar bulunmaktadır. İç mekân depolama alanları ve niş dolaplarda ve boyuna kirişli tavanda da ahşap malzeme kullanılmıştır. Orta sofalı plan tipindeki yapıda, bölgede en sık kullanılan kerpiç, taş ve ahşap malzeme uygulamaları görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Geleneksel konut mimarisi örnekleri, bulundukları bölgenin kültürel ve coğrafi özelliklerini yansıtmaktadır. Endüstrileşme ve eğitim, sağlık, sosyal imkanlar gibi nedenlerle hızla artan kente göç sebebiyle kırsal yerleşim alanları terk edilmiştir. Terk edilen kırsal yerleşim alanlarının korunması yaklaşımına dair çalışmalar ülkemizde son yıllarda artış göstermektedir. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği için kırsal mimari örneklerinin korunması ve

belgelenmesi önem taşımaktadır. Geçmiş dönem izlerini taşıyan kültürel simgeler olan bu yapılar, bulunduğu bölgelere farklı kültür ve medeniyetlere ait izler taşımaktadır. Bu bağlamda, her bir kırsal yerleşim, korunma sürecinde kendine özgü bir şekilde değerlendirilip analiz edilmelidir. Kırsal yerleşimlerin korunmasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar, toplumsal beğenilerin değişmesi gibi toplumsal sorunlardan, eğitim, sağlık hizmetleri ve ekonomik nedenlerle kente göç edilmesine kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

Kırsal mimaride tasarım öncelikle iç mekân gereksinimlerinden başlayarak dış yapısal özelliklere doğru bir gelişim süreci izlemektedir. Modern mimarlık anlayışında ise, bu durum genellikle formun, işlevi takip etmesi olarak tanımlanabilir (Kaprol, 2002). Ancak bunun bilinçli bir tercih olduğu söylenemez; aslında bu, doğal bir evrim olarak ortaya çıkmıştır. Yine de form ve dış yüzeylerin ihmal edilmediği de göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer bir ifadeyle, geleneksel Türk evleri yalnızca iç planlama değil, cephe tasarımı ve süslemeleriyle de kendine özgü bir yapıyı barındırmaktadır (Madran, 2005). Çalışma kapsamında geleneksel yapıların onarımını teşvik etmek ve sivil mimarinin korunarak yaşatılmasını sağlamak amacıyla Yozgat ilinin Boğazlıyan bölgesinde yer alan geleneksel evler üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Bölge genelinde, kagir ve ahşap çatıklı kerpiç dolgu gibi geleneksel mimari yapılar görülmektedir. Çoğunlukla tek veya iki katlı olan bu yapılar, betonarme binaların yaygınlaşmasıyla birlikte değer kaybetmiş ve terkedilmiştir.

Boğazlıyan kırsal konut yapısı, Yozgat ve çevresindeki yapı örnekleriyle malzeme ve plan tipleri açısından belirgin benzerlikler göstermektedir. Bu benzerlikler, bölgesel inşaat geleneklerinin ve yerel iklim koşullarının şekillendirdiği ortak bir mimari dilin varlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, yapıların malzeme kullanımı ve plan tiplerinin, bölgeye özgü ekonomik, kültürel ve çevresel faktörlerle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, yerel yapı tarzlarının korunması, bölgenin tarihsel ve kültürel kimliğini yaşatmanın yanı sıra, sürdürülebilir kalkınma için de önemli bir potansiyel taşımaktadır. Dolayısıyla, incelenen konut yapısının, Yozgat ve çevresindeki benzer yapılarla olan ilişkisi, yerel mimarinin evrimi ve sürdürülebilirlik perspektifinden önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışmada sivil mimari örneklerinin mevcut durumunun kaydedilmesi amacıyla, yazılı ve sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında, rölöve çizimleri ve fotoğraflar aracılığıyla belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Bu araştırma, çevresel etmenler, iklim değişiklikleri ve bakım eksiklikleri nedeniyle kullanılmaz hale gelen sivil yapıları yeniden işlevlendirmek amacıyla yapılacak diğer çalışmalara temel oluşturacaktır. Geleneksel konut mimarisi üzerine gerçekleştirilen betimleyici çalışmaların, kültürel mirasın korunmasında önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Geçmiş ile gelecek arasındaki kültürel kimliği güçlendirmede etkili olan sivil mimari örneklerinin korunabilmesi için halkın bilinçlendirilmesi ve sürdürülebilir koruma yaklaşımlarının desteklenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, incelenen yapının

sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, bölgenin kültürel kimliğini yansıtan unsurların sergilendiği bir kültür evi olarak kullanılması önerilmektedir. Bu öneri hem yerel halkın kültürel mirasını koruma amacını taşıırken, hem de modern kullanım ihtiyaçlarını karşılayacak bir işlevsel alan yaratmayı hedeflemektedir. Kültür evi, bölgenin tarihsel ve kültürel değerlerini ziyaretçilere aktarma işlevi görmek yanı sıra, toplumsal bir buluşma noktası olarak da önem kazanmaktadır. Ayrıca, bu tür bir kullanım, çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik kalkınma arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik stratejik bir yaklaşım sunmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu yapının gelecekteki fonksiyonu, sadece estetik bir değer değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan da büyük bir katkı sağlayacaktır. Geleneksel konutların korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi, ancak içindeki yaşamın sürekliliği sağlanarak mümkün olabilir. Bu yaşamın devamını sağlayabilmek için, öncelikle kullanıcıların güncel ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması gereklidir. Bununla birlikte, korumayla kullanım arasındaki dengeyi doğru bir şekilde kurmak da bu sürecin başarısı için kritik bir faktördür.

Kaynakça

- Akgün, T. (2013). *Kırsal mimari mirasın korunması bağlamında Bayburt kırsal geleneksel evi* (Yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. <https://tez.yok.gov.tr>
- Ballice, G. (2004). İzmir kent kimliği oluşum sürecinin konut yapıları üzerinden incelenmesi. *Ege Mimarlık*, 4, 4-52.
- Batur, A. R. (Ed.). (2007). *Modern olmak: Bir Cumhuriyet mimarlığı arayışı*. Modern Türk Mimarlığı. Ankara: TMMOB
- Bektaş, C. (1996). *Türk evi*. YEM Yayınları.
- Elagöz Timur , B., Kevseroğlu Durmuş, Özlem, & Baturayoğlu, N. (2018). *Gesi Vadisi Üzerinden Kültürel Sürekliliğinin Belgelenmesi ve Değerlendirilmesi: Kayseri, Mancusun (Yeşilyurt) Mahallesi*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, (II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İstanbul), 651–662.
- Eldem, S. H. (1993). *Türk evi ve biz*. Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği Kültür Yayınları.
- Eravşar, O. O. (Ed.). (2004). *Tokat tarihi su yapıları - hamamlar*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Eres, Z. (2006). Türkiye’de geleneksel köy mimarisini koruma olasılıkları. *Ege Mimarlık*, (92), 8-13.
- Güler, K. (2016). *Türkiye’de nüfusunu yitiren kırsal yerleşimlerin korunması için bir yöntem önerisi: Ödemiş-Lübbey Köyü örneği* (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr>
- Gültekin, M. (2016). Geleneksel Antakya konutlarında ahşap kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 233-247.

- Hasol, D. (2008). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. YEM Yayınları.
- Kaprol, T. (2002). Cumalıkızık'da yaşayan halk mimarisi. İçinde 1. *Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı* (Cilt 1, ss. 285-291). Uludağ Üniversitesi Yayını.
- Korkmaz, E., & Zafer, M. A. (2015). Kemaliye ve çevre yerleşmelerinde yer alan geleneksel konutlarda yerel bilgi ve deneyim kullanılarak uygulanan koruma müdahalelerinin değerlendirilmesi. *Megaron*, 10(4), 494-502.
- Köse, C. (1994). *Boğazlıyan'ın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili, H.1306-1321/M.1888-1903* (Yüksek lisans tezi,). Gazi Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr>
- Kuban, D. (1995). Türk evi geleneği üzerine gözlemler. *Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler* (ss. 123-150). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Madran, E., & Özgönül, N. (2005). *Tarihi ve doğal değerlerin korunması*. TMMOB Mimarlar Odası Yayını.
- Tali, Ş. (2010). *Geleneksel Kayseri Evlerinde Süsleme*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 61-85.